

mezigeneračním sdílením a ústní slovesností. V této souvislosti je nutno hovořit i o kulturním dědictví, identitě a vnímání domova, jejichž jsou tyto drobné stavby nedílnou součástí. Autory sumarizujících kapitol jsou Přemysl Mácha a Jitka Petřeková z AV ČR a editor Daniel Drápala.

Publikace – katalog je doplněn čtyřmi souhrnnými mapami staveb a provozoven, které zpracovala (stejně jako většinu map v textu) Lenka Tlapáková, geografka z Ostravské univerzity, dále obsáhlým seznamem pramenů a zdrojů, osmistránkovým soupisem obrazových příloh a anglickým resumé. Chybí snad jen jmenný seznam autorů a jejich domovských institucí. Nabízí se i otázka, do jaké míry měli řešitelé možnost konzultovat získané poznatky s odborníky z Technického muzea v Brně, kde se jistě rovněž nachází dokumentace k některým technickým provozům v terénu, z níž by se dalo čerpat.

V závěru lze konstatovat, že se vědcům zapojeným do projektu podařilo vyčerpávajícím způsobem podat informaci o historii i současnosti předindustriálních technických provozů na bývalém rožnovském panství. Publikace je opatřena bohatým poznámkovým aparátem a řadou odkazů, mapovou, fotografickou i obrazovou dokumentací. Stává se tak zdrojem studijního materiálu pro badatele, ale se zájmem po ní jistě sáhnou (nejen) zájemci o techniku a regionální historii.

Jarmila Pechová

Brno

Zdeněk VEJVODA: Rokycansko a Plzeňsko v lidových písních, pověstech a zvykosloví ze sbírky Martina Kozáka

Rokycany: Folklor Plzeň a Klub tanečních souborů Rokytka Rokycany, 2021, 280 s.

Když přípravný výbor Národopisné výstavy československé hledal spolupracovníky pro sběr projevů lidové kultury, vyslyšela tuto výzvu řada lokálních sběratelů, kteří začali soustřeďovat materiály ze svého bezprostředního okolí. Odkazu západočeského sběratele a učitele Martina Kozáka (1861–1924) se věnuje publikace etnomuzikologa Zdeňka Vejvody. Kozák se v roce 1891 přihlásil jako spolupracovník a za tímto účelem se pustil do sběratelství a národopisné práce. Vejvodova kniha je kritickou edicí Kozákových rukopisných i publikovaných sběrů, zahrnuje 150 v drtivé většině lidových písní a další vybraný materiál z oblasti slovesného folkloru, rodinného i výročního zvykosloví i aspektů hmotné kultury Rokycanska, resp. užšího okolí Plzeňska.

Obecně národopisný zájem směřoval Martina Kozáka nejen k hudebně tanečnímu folkloru, říkadlům, pověstem ale i k dokumentaci lidové stravy, místních podob oděvu nebo hospodářského náradí. V neposlední řadě Kozák věnoval pozornost lokálně

specifickým profesím uhlířů a láterníků a ve stručnosti také lidem v obecních službách: kovářům, pastýřům, husopasům, hajným a ponocným. Čtenářům v tu chvíli mohou vytahnout práce Richarda van Dülmena k dějinám každodennosti a o tzv. nečestných povoláních raného novověku. Kozák se dále zajímal o slovesný folklor: pořekadla, pranostiky, pověsti atd. Zaznamenal také lokální podoby svatebních obřadů a popsal průběh lidových zvyků spjatých s různými svátky a obdobími roku od sv. Řehoře (12. března), přes letnice, dožinky až po vánoční a tříkrálovou koledu. Součástí edice tak jsou i Kozákovy časopisecké články, v nichž se někdy objevují doplňující údaje o provozovacím kontextu písní.

Knihu v prvním oddílu *Studie* otevírá Kozákova osobní i profesní biografie, kterou Zdeněk Vejvoda detailně zpracoval na základě dochovaných archivních pramenů, ze zmínek o jeho osobě v dobovém tisku, ale i s ohledem na Kozákovy publikované časopisecké a další práce. Po absolutoriu učitelského ústavu Kozák nastoupil na obecnou školu v Chrástu u Plzně, po různých neshodách však byl přeložen do Tymákova, a nakonec působil v Rokycanech. Od začátku devadesátých let 19. století se datuje jeho zájem o národopisnou činnost a korespondenční kontakty s Čeňkem Zíbrtem. Je dobře, že Vejvodova publikace v této souvislosti ve stručnosti připomíná NVČ i její místní ohlas na Rokycansku. Podstatnou, ne-li nejpodstatnější částí

publikace jsou lidové písně. Prameny Vejvodovy kritické edice se tak staly zejména dvě Kozákovy rukopisné sbírky *Lidové písně z Plzeňska* a dále množství písní a dalšího materiálu, který Kozák publikoval časopisecky v *Brdském kraji*, *Českém lidu* a dalších periodikách. Do nich Kozák přispíval, motivován svým učitelským a osvětovým posláním. Vedle časopiseckých publikací vydal též vlastní překlady odborné pedagogické literatury, cizojazyčných anonymních folklorních textů pohádek a dalších vyprávění nebo sbírku dětského folkloru *Hry jarého věku* (Praha 1895), zejména v Rokycanech byl veřejně činný a do své smrti se zabýval osvětovou činností.

Následuje analytická část, v níž autor předkládá souhrnnou charakteristiku Kozákem sebraných písňových materiálů a jejich hudebních kvalit. Čtenáři to tak umožňuje vytvořit si celkovou představu o formě písní, jejich melodice a (výhradně durové) tonalitě, harmonickém plánu, metru, rytmických modelech i zhodnocení předepisovaných tempových označení. Jak Zdeněk Vejvoda konstatuje, lze písně charakterizovat jako lidovou hudbu tzv. západního typu s převahou dudáckého repertoáru zahrnujícího ve většině třídobá kolečka a dvoudobé vrtáky, méně často pak minety, lendlery nebo písně valčíkového typu. Zápisy Kozákem pořízené zhruba mezi lety 1890 a 1910 postihují materiál z Plzeňska, resp. blízkého okolí Plzně, a byť jsou písně v dané podobě regionálně specifické a v obecném povědomí již často

zcela neznámé, přirozeně lze v některých z nich rozeznat lokální variantu písně, sebrané v jiných oblastech nejen Čech. Hudebně analytická část se primárně vztahuje k předkládaným materiálům z Kozákových sběrů, v souvislosti s obecnějšími otázkami historie a typologie autor čtenáře odkazuje na publikaci *Česká lidová píseň*.⁵

Kozák získal hudební vzdělání především v rámci příprav na učitelské povolání. V mládí si osvojil základy hry na housle, klavír a varhany, které získal na plzeňské reálce a posléze na učitelském ústavu v Soběslavi, jako aktivní hudebník ale nikdy nevystupoval. Při pořizování písňových sběrů se zřejmě necítil být plně kvalifikován v zápisu nápěvů, takže určitá část jeho zápisů je bez nich. Stěžejním přínosem Vejvodovy kritické edice je tedy podložení Kozákem sebraných písňových textů nápěvy. Editor rovněž upřesňuje je místa zápisu písní nebo jiných pasportizačních údajů, jsou-li k dispozici. Autor tak zde mohl ke srovnávacímu studiu zúročit relevantní pramenné zdroje a data již zpracovaná v předcházející dvojdílné antologii *Plzeňsko v lidové písni*,⁶ která se zaměřuje na oblast širšího Plzeňska.

Je třeba ocenit popsanou metodologii koncipování kritické edice, resp. rekapitulaci zásad ediční praxe, která se uplatňuje v souvislosti s edicí písňových materiálů. Kniha přitom nechce oslovovat pouze etnomuzikology. Přestože se snaží vyjít vstříc aktivním zpěvákům transpozicí nápěvů do střední hlasové polohy a doplněním harmonických značek jako elementárního vodítka pro doprovody, neklesá z úrovně odborných publikací: nechybí srovnávací odkazy na relevantní regionální hudební prameny a na základní české písňové sbírky.

Nejobsáhlejší část publikace tvoří *Kritická edice* Kozákem sebraných materiálů. Vejvoda je rozčleňuje na několik samostatných oddílů podle funkce a tematiky. Vedle lidových písní tu jsou říkadla, pořekadla, rozpočítadla, napodobování zvuků, lidový humor, pověsti, rodinné a výroční zvykosloví, pověry a pranostiky a konečně lidová strava, oděv a hospodářství. První oddíl (*Lidové písně*) zahrnuje milostné a taneční písně (včetně písní žertovných, pijáckých nebo vojenských) a koledy v abecedním řazení podle písňových textových incipitů. Zvláště jsou vyčleněny svatební rouchové písně. Další oddíly věnované slovesnému folkloru, rodinnému a výročnímu zvykosloví a místním projevům materiální kultury pak již předkládají dílčí Kozákovy časopisecké studie nebo jiné publikace, v textu se přitom objevují odkazy na písně z prvního oddílu. V tomto směru edice umožňuje nahlížet Kozákem popisované

5 TYLLNER, Lubomír – VEJVODA, Zdeněk: *Česká lidová píseň. Historie, analýza, typologie*. Praha: Bärenreiter, 2019.

6 VEJVODA, Zdeněk: *Plzeňsko v lidové písni I. Antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století*. Praha: Folklorní sdružení ČR a Etnologický ústav AV ČR, 2011; VEJVODA, Zdeněk – ULRYSCHOVÁ, Marta – TRAXLER, Jiří: *Plzeňsko v lidové písni II. Antologie historických zápisů hudebního folkloru 19. a 20. století*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2015.

projevy ve vzájemných souvislostech. Jediným limitem publikace je skutečnost, že nepřekračuje rámec samotného materiálu. Na druhou stranu lze k tomuto faktu přistoupit jako k výzvě do budoucna. Edice by měly být předstupněm navazujícího bádání, které by s dalším teoretickým zakotvením mělo zhodnocovat působení sběratelů místního folkloru v dobových, nacionálních, politických a institucionálních kontextech a v širším regionálním záběru nejen jednoho státního útvaru, ale například i ze středoevropské perspektivy.

Kniha obsahuje bohatou a dnes již unikátní obrazovou dokumentaci zejména z archivních fondů Státního okresního archivu Rokycany a Západočeského muzea v Plzni, ale i z dalších zdrojů – mj. Kozáková rukopisná pozůstalost hudebních záznamů je dnes uložena v Archivu Národního muzea v Praze. Nechybí rejstříky textových incipitů písní a říkadel, lokalit a nápěvových kódů. Závěrem lze konstatovat, že pečlivě připravená publikace Zdeňka Vejvody fundovaně rozšiřuje poznání o často nedocenených a v obecném povědomí dnes neznámých výjimečných lidech, kteří jako sběratelé a zájemci o národopis zanechali pro dnešní dobu – byť vždy jen částečný a také vlastní pozicí poznamenaný – odkaz na projevy lidové kultury určitého období a lokality. Pohled do dnešní praxe v mnoha regionech ukazuje, že zdaleka ne všechny tyto projevy upadly v zapomnutí. V aktualizované a reinterpretované podobě

k nim lidé cítí potřebu vztahovat se i v současnosti.

Zita Skořepová

Etnologický ústav AV ČR Praha

Jana TICHÁ: Výroční obyčejová a obřadní kultura na Valašsku. Její geneze a identifikace na počátku třetího tisíciletí (na příkladech z Rožnovska, Valašskomeziříčska a Vsetínska)

Národní muzeum v přírodě: Rožnov pod Radhoštěm, 2022, 319 s.

V úvodní kapitole (*Namísto předmluvy. Drobné zamyšlení nad zvyky, obyčejí, obřady, slavnostmi, svátky*) se autorka zaobírá terminologií s odkazem na studie Václava Frolce (1982) a Doroty Simonides (2009). Těžší práce spočívá v obyčejích 19. a počátku 20. století, k nimž se vztahuje většina pramenů a literárních svědectví. Pasáže věnované novodobým tradicím vesměs druhé poloviny 20. století jsou v textu graficky odlišeny. V následné kapitole (*Ohlédnutí za prameny. Jejich význam pro studium zvykosloví*) podává autorka přehled autorů, zabývajících se způsobem života lidu Valašska